

واکاوی نقش شاخص‌های تأثیرگذار در شهر خلاق جهت خلق فضاهای تعاملی شهری (مورد مطالعه: شهر ری)^۱

منیر میرزایی

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

عباس ارغان^۲

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

محمد رضا زند مقدم

استادیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

تاریخ صدور پذیرش: ۱۳۹۸/۰۷/۱۷

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۷/۰۴/۰۸

چکیده

شهر خلاق می‌تواند نیازها و خواسته‌های جوامع شهری را در ابعاد گوناگون برطرف کند نیازهایی که هر یک در رشد شهر تأثیر گذار است فضای شهری زمانی تحقق می‌پذیرد که شخص یا افرادی بخواهند از آن استفاده کنند یا در این فرآیند دخیل باشند و این فرآیند از یک سو به پویایی محیط و از سوی دیگر به بروز طبقه خلاق کمک می‌کند که عوامل تأثیر گذار (سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی) به عنوان شاخص‌ها در ایجاد خلاقیت و برنامه ریزی می‌تواند تأثیر گذار باشد که در این تحقیق بطور کلی به آن پرداخته شده است هدف پژوهش حاضر بررسی شاخص‌های تأثیر گذار جهت خلق فضاهای تعاملی با تاکید بر شهر خلاق می‌باشد در این راستا با توجه به موضوع پژوهش از روش پیمایش استفاده شده است به لحاظ سطح مطالعه، در دو سطح توصیفی و تبیینی (توصیفی-تحلیلی) استفاده گردید همچنین برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای آماری چون SPSS، و نرم افزار Super decision استفاده شده است در سطح توصیفی از جداول یک بعدی، درصد و فراوانی استفاده شده است همچنین در سطح استنباطی نیز برای آزمون فرضیات از آزمون‌های T-Test، تی دو نمونه مستقل، تحلیل مسیر، پیرسون استفاده گردیده است و برای رتبه بندی عوامل مؤثر بر تحقق شهر خلاق از مدل ANP بهره گرفته شده است در نهایت نتایج حاصل از پژوهش نشان داد که سرمایه اجتماعی پیش بینی کننده خوبی برای تبیین و بررسی سطح شهر خلاق در شهر ری می‌باشد.

واژگان کلیدی: شهر خلاق، فضا، تعامل، شهر ری

۱- مقاله مستخرج از پایان نامه دکتری با عنوان نقش سرمایه اجتماعی در شکل گیری شهرخلاق، مطالعه موردی شهری

۲- (نویسنده مسئول) Abas.arghan@yahoo.com

مقدمه

شهر خلاق یک تئوری جدیدی از برنامه‌ریزی راهبردی فضای شهری است. مهم‌ترین ارزش این تئوری محور قرار دادن فعالیت‌های ساکنان شهری در تعالی شهرها و نیل به توسعه پایدار است. البته تئوری شهر خلاق از جغرافیا و تاریخ به عنوان بستر اصلی تحقق خلاقیت شهری غافل نمانده و همواره این مهم را به برنامه‌ریزان شهری گوشزد می‌نماید. این تئوری با تلفیق آموزه‌های متخصصین علوم اجتماعی، جامعه‌شناسی و برنامه‌ریزی شهری نقش متحدکنندگی بی‌نظیری در نیل به تحول و دگرگونی شهری را بازی می‌کند (امینی قشلاقی، ۱۳۹۵: ۵). شهرها فضاهای ظرفیت هستند و همیشه چرخ‌های حرکت، تمرکز و هدایت انرژی خلاق بشر بوده‌اند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۲). فلسفه ایده شهر خلاق این بود که همیشه بیشتر از پتانسیلی که در یک مکان وجود دارد یا ما فکر می‌کنیم، می‌توان از آن استفاده کرد (Redaelli, 2011: 87). ایده «شهر خلاق» که از دهه ۱۹۸۰ به بعد ظهور کرد، تلاشی برای بازسازی شهر در سطح جهانی بود (Ratiu, 2013: 125). در واقع، متخصصین، هنرمندان، محققان و غیره در شهرهایی که محیط‌هایی دلچسب از نظر فرهنگی، اجتماعی، نهادی و اقتصادی داشته‌اند، ساکن می‌شوند. در شهر خلاق، گرچه هنرمندان و فعالان در اقتصاد خلاق نقش مهمی را ایفا می‌کنند، اما تنها خلاقیت محسوب نمی‌شوند. خلاقیت می‌تواند از هر منبع و از سوی هر شخصی (که به مسائل به شکل مبتکرانه پرداخته است) باشد؛ مددکار، تاجر، دانشمند، مهندس، مدیر اجرایی و یا کارمند دولت. این دیدگاه از نهادینه شده فرهنگ خلاقیت در چگونگی عملکرد ذی‌نفعان شهری دفاع می‌کند. به این ترتیب، با تشویق قانونی کردن استفاده از خلاقیت و تصور در عرصه‌های عمومی، خصوصی و اجتماع محلی، بانک ایده‌های ممکن و راه‌حل‌های بالقوه برای هر مشکل شهری گسترده‌تر و پربارتر خواهد شد (اقبال و همکاران، ۱۳۹۴: ۶۴). خلاقیت در شهرها نیازمند ایجاد زیرساخت‌های نرم و سخت شامل زیرساخت‌های ذهنی، شیوه‌نگرش شهر به فرصت‌ها و مشکلات و فراهم نمودن شرایط مکانی و فضایی پرورش خلاقیت از طریق ساختارهای قانونی و بسته‌های تشویقی است (مختاری ملک‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۶۲). امروزه استعدادها، انگیزه‌ها، تمایلات، رؤیایها و خلاقیت شهروندان به تدریج جای‌مزیت‌های سنتی شهرها مانند موقعیت مکانی، منابع طبیعی و نزدیکی به بازارها را می‌گیرد. خلاقیت افرادی که در شهرها زندگی می‌کنند یا مدیریت شهری را بر عهده دارند، متضمن موفقیت آن شهر در دنیای آینده است. در واقع مفهوم شهر خلاق را می‌توان رویکردی جایگزین برای احیای شهری و تفکری جایگزین برای نگاه به شهر دانست. به عقیده برخی دیگر رفاه اجتماعی مهم باشد؛ اما باید دانست که نقطه کانونی شهر خلاق؛ فرهنگ، آموزش، جو یا فضای خلاقیت است. خلاقیت در احیا و توسعه مجدد شهری بسیار مهم است. به عبارتی دیگر شهر خلاق تغییر از تولید کارخانه‌ای به تولید فکری یا خلاق و دوری از رویکرد دولت‌محوری به حکمروایی یا همکاری مابین دولت، شرکت‌ها و NGO هاست (نیری، ۱۳۹۶: ۲).

ری یکی از نقاط باستانی و تاریخی در مسیر جاده ابریشم می‌باشد که در جنوب استان تهران واقع شده است. سابقه تاریخی و قدمت سکونت در این منطقه به دوره قبل از اسلام بر می‌گردد. در حدود ۳۰۰۰ سال قبل سلوکوس نام «اوربوس» را بر وی نهاد و در زمان اشکانیان به (ارشکیه) تغییر یافت و در زمان ساسانیان به ری تبدیل شد. شهر ری را می‌توان به عنوان یکی از قطب‌های گردشگری استان معرفی کرد که تمرکز جاذبه‌ها و مجاورت آنها با یکدیگر

و سهولت دسترسی به شهر بر پتانسیل گردشگری منطقه افزوده است. مهم‌ترین جاذبه شهرستان ری در سطح ملی، آرامگاه شاه عبدالعظیم حسنی است. آتشگاه‌های قدیمی، تپه‌های باستانی، قلعه‌های قدیمی و دیگر مناطق تاریخی از مهم‌ترین دیدنی‌های شهرستان ری به شمار می‌آیند که از قدمت تاریخی و اهمیت فراوان برخوردارند. ری باستان شهری بزرگ بوده که در مسیر جاده ابریشم قرار داشته است و در این جاده علاوه بر بازرگانی، اندیشه‌ها و فرهنگ‌های ملت‌ها و اقوام گوناگون از آن راه به دیگر کشورها منتقل می‌شده، تبادلات فرهنگی از طریق جاده ابریشم مانند تجارت بسیار گسترده بوده و تا سده ۱۵ میلادی به مدت ۱۷۰۰ سال بزرگترین شبکه بازرگانی دنیا بود و ری جزئی از این جاده به حساب می‌آمد. شهر ری بیشترین سرانه کانون‌های فرهنگی و هنری و مساجد را در تهران دارد و آثار باستانی در شهر ری موجود است که در روستاهای منطقه پراکنده می‌باشد. اما مسأله‌ای که در اینجا پیش می‌آید این است که پتانسیل تاریخی و فرهنگی با دیگر شاخص‌های سرمایه اجتماعی و شهر خلاق همچون تکنولوژی و اقتصاد خلاق گره نخورده است. بنابراین اگر شهری به همین روال سنتی ادامه دهد و خود را با شاخص‌های سرمایه اجتماعی و شهر خلاق انطباق ندهد در برابر فرایند جهانی با مشکلاتی مواجه خواهد. امید است که با ارزیابی و تحلیل فرایند سرمایه اجتماعی در شهری و راهبردهای شهر خلاق، مدیران و برنامه‌ریزان شهری با توجه به ظرفیت‌های موجود و مزیت‌های رقابتی بتوانند شهر را به این سمت سوق دهند.

هدف پژوهش حاضر سنجش شاخص‌های شهر خلاق و میزان اثرگذاری این شاخص‌ها در شهر خلاق است. این پژوهش در پی پاسخ به این سوالات است. وضعیت شهری از نظر شاخص‌های شهر خلاق چگونه است؟ آیا بین سرمایه اجتماعی و شهر خلاق ارتباط وجود دارد؟ کدام شاخص بیشترین تأثیر گذاری در شهر خلاق دارد؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

برای بیان شکل‌های مختلفی که شهر خلاق پیدا کرده و پدیده‌ای پیچیده می‌باشد، ارائه یک دلیل واحد کافی نیست و همچنین حرکت به سمت شهر خلاق جهت توسعه هر چه بیشتر امری ضروری می‌باشد زیرا شهرها بستر ساز تعاملات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، و... هستند. مرور ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که توافق عمومی در میان محققان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در خصوص نیاز به مطالعه عوامل تأثیر گذار در تحقق شهر وجود دارد. نتایج مطالعات این عوامل می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه ریزی شهری کمک کند و درک اولویت بندی مسائل اجتماع برای برنامه ریزان و مدیران شهری به منظور ارتقای سطح زندگی شهروندان را تسهیل سازد یافته‌های این عوامل می‌تواند برای بازشناسی و طراحی سیاست‌های برنامه ریزی آینده استفاده شود همچنین مطالعه بر روی شهر می‌تواند به شناسایی نواحی مسأله دار، علل نارضایتی مردم، اولویت‌های شهروندان در زندگی، تأثیر فاکتورهای اجتماعی - جمعیتی بر سطح زندگی و پایش و ارزیابی سیاست‌ها و استراتژی‌ها کمک کند از طرف دیگر، هدف مطالعات شهر خلاق و کاربرد آن، این است که مردم قادر به داشتن زندگی مطلوب باشند و راه‌های رسیدن به این زندگی را به ما نشان می‌دهد.

مبانی نظری

شهر خلاق

شهر خلاق شهرهایی هستند که قادرند راه حل‌های جدیدی برای مشکلات روزمره‌شان ارائه دهند (ربانی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۱).. مفهوم دیگر شهر خلاق، بر تولیدات فرهنگی متمرکز هست (Qurchy, 2012: 7). مفهوم دیگر بر ظرفیت توانایی شهرجهت جذب سرمایه انسانی خلاق تاکید می‌کند (Musterd, S, 2010: 2). در واقع متغیر شهر خلاق عبارت است از فناوری، استعداد و سطح تحمل که در بین طبقه خلاق بسیار پر اهمیت و بارزتر می‌باشند اگر چه این سه متغیر به تنهایی منجر به شهر خلاق نمی‌شوند ولی آنها به عنوان عامل جذب کننده و شکل دهنده به سمت شهر خلاق عمل می‌کنند (Florida, 2002: 46).

کیفیت محیط شهری

کیفیت محیط شهری سنجشی است برای ارزیابی شرایطی از محیط مسکونی که برای زندگی شهری حداقل مطلوبیت را به همراه دارد و از عوامل مؤثر بر آن می‌توان از میزان و نحوه خدمات رسانی اجتماعی، چگونگی سلسله مراتب در کاربری‌های عمده و خدماتی شهر، امنیت اجتماعی در فضاهای شهری، نحوه دسترسی به فضاهای شهری، مکان قرار گیری کاربری‌ها و فضاهای اصلی شهر در بستر شهر، محیط زیست شهری، عملکرد بخش‌های مختلف در شهر، فعالیت‌های در جریان در محیط شهری، توجه به هویت و فرهنگ بومی ساکنان و غیره را نام برد. دلیل مهم برای چنین توجه ای به (مفهوم) کیفیت زندگی در سؤال برای تخصیص مؤثر منابع محدود و کمیاب نهفته است (megone, 1999: 35).

سرمایه اجتماعی

کاربرد مفهوم سرمایه اجتماعی به طور روزافزونی در حال گسترش است امروزه، مفهوم سرمایه اجتماعی، در حوزه علوم اجتماعی بسیار مورد توجه قرار گرفته است، و در قلمرو سیاست گذاری، تصمیم گیری و برخی اوقات در قلمرو رسانه‌های جمعی مطرح می‌شود ایده مرکزی سرمایه اجتماعی بر این اساس است که انسان‌ها از طریق مجموعه‌ای از شبکه‌ها به هم متصل می‌شوند و تمایل دارند که در ارزش‌های مشترک با دیگر اعضای این شبکه‌ها شریک شوند از آنجا که این شبکه‌ها تشکیل دهنده یک منبع هستند می‌توان آنها را سازنده نوعی سرمایه دانست (گروتارت، نارایان، جونز و وولکاک، ۲۰۰۴). اهمیت سرمایه اجتماعی در فرآیند نوسازی شهری به عنوان ظرفیت‌های درونی و ثروت‌های پنهان در محلات، یک اقدام غیرمتمرکز و از پایین به بالا است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۰۵). اعتماد یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی است و زمینه‌ساز مشارکت همکاری میان اعضای جامعه می‌باشد. اعتماد مشارکت را در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی سرعت بخشیده و تمایل افراد را برای همکاری با گروه‌های مختلف جامعه افزایش می‌دهد. توکوویل معتقد است مشخصه جوامع شهری، اعتماد اجتماعی بنیانی به هم و همکاری با هم وابسته به فعالیت‌های عام که روح شهروندی را ایجاد می‌کند (Matthew, 2008: 108). همینطور محیط شهری پیچیده، پویا و متنوع، مستلزم ظرفیت بالای مدیریت است که حکمرانی خوب شهری قابلیت فراهم کردن آن را دارد. نظریه حکمروایی مطلوب با شاخصه‌هایی مانند مشارکت‌جویی، پایداری یا تداوم‌پذیری، حق و

اختیار تصمیم‌گیری، عدالت، کارایی و اثربخشی، شفافیت و پاسخگویی، شهروندمداری و التزام مدنی و امنیت می‌تواند در زمینه نهادینه‌سازی مفهوم مشارکت و ارتقاء ارزش‌های مردم سالاری مفید واقع شود (UN-Habitat, 2009: 243). هدف شهر خلاق، مشتمل بر جذب نهادها، افراد و شرکت‌های خلاق در فعالیت‌های مرتبط با شهر و همچنین ایجاد زمینه درک شهر و همچنین ایجاد زمینه درک شهر به عنوان یک پدیده خلاق است این امور، از طریق تشویق سازمان‌های خلاق، برای جذب در مجموعه مدیریت شهری و تشویق و مشارکت افراد خلاق در تصمیم‌گیری‌ها و افزایش اثر این تصمیمات در محیط شهری است. (خان سفید، ۱۳۹۱: ۸).

سرمایه انسانی

اهمیت سرمایه انسانی در ارتقاء رشد شهر یکی از مهمترین موضوعاتی هست که مورد توجه صاحب نظران قرار گرفته است بر همین اساس دهه پایانی قرن ۲۰ را عصر توانمند سازی سرمایه انسانی نامیده‌اند (قابضی، ۱۳۹۲: ۱۱۳).. مطالعات موید آن است که جامعه‌ای توسعه می‌یابد علاوه بر منابع مادی و فیزیکی از منابع انسانی قابل توجهی برخوردار باشد (عماد زاده، ۱۳۹۱: ۳۸). امروزه بسیاری از شهرهای جهان با دوره‌های دشوار گذار رو به رو هستند؛ صنایع قدیمی به واسطه ارزش‌های افزوده‌ای که از طریق کاهش تولیدات و برخورداری از دانش جدید برای محصولات، فرایندها و خدمات استفاده می‌گردد، پنهان هستند عواملی که یک بار با توسعه شهرها، حمل و نقل و مجاورت با مواد خام شکل یافته بودند، اهمیت کم‌تری دارند (Landry, 2008: 34). مبحث اقتصاد جدید که به صورت بخش مهم در مناطق و شهرهای خلاق نمایان می‌شود در دهه‌های اخیر مطرح گردیده و تأثیراتی شگرف بر شهر خلاق می‌گذارد از این رو، زمانی که صحبت از خلاقیت می‌شود، نگرش نو و جدیدی است که به ابعاد ساختاری شهر و منطقه صورت می‌گیرد و عمدتاً به طور غالب به صورت اقتصادی و فرهنگی مطرح می‌گردد از این رو به عنوان نمونه در نگرش‌های خلاق گونه به صنعت در شهرها و مناطق خلاق، بحث صنایع فرهنگی، چند رسانه‌ای، خدمات برتر و... مطرح می‌شود یا در حوزه‌های محلی، خلاقیت و نوآوری در صنایع دستی و بومی مطرح می‌شود. خلاقیت در حوزه‌های فرهنگی - اجتماعی شهر و شکل‌گیری نظام پویای فرهنگی - اجتماعی در شهرها نیز از جمله این مباحث است (Florida, 2008: 61).

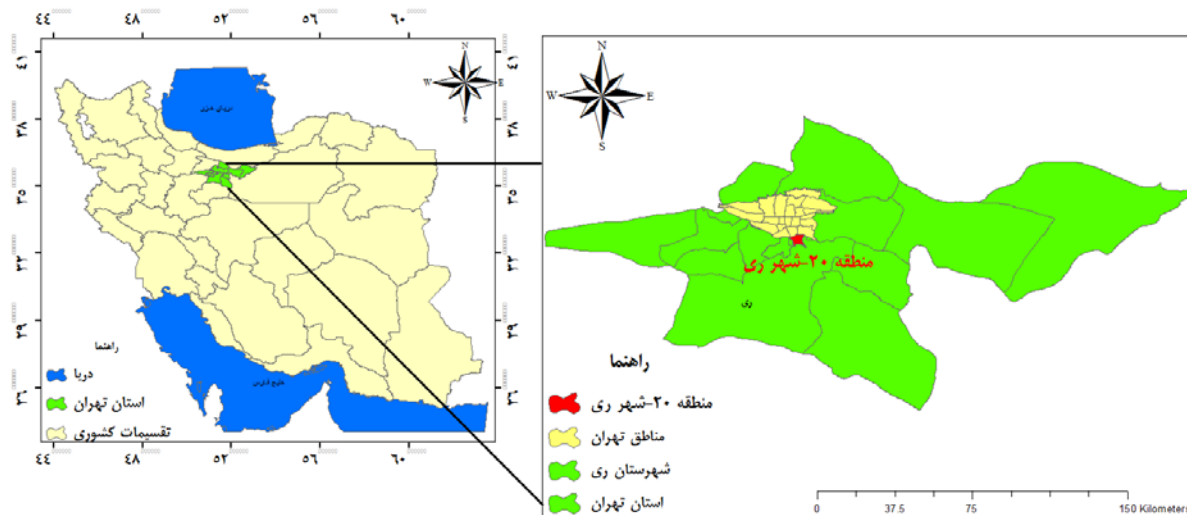
پیشینه تحقیق

نوغانی و اصغرپور در سال (۱۳۸۷) در مقاله ای تحت عنوان بررسی تطبیقی رویکردها و شاخص‌های مورد استفاده در سنجش سرمایه اجتماعی به این نتیجه رسیدند که سرمایه اجتماعی مفهومی است که به بررسی ویژگی‌های رفاه اجتماعی و مدنی کمک‌های فراوانی کرده است سرمایه اجتماعی تنها دارای ویژگی‌ها و پیامدهای مثبت نیست سرمایه اجتماعی می‌تواند تا حد زیادی توسعه دهنده نابرابری باشد؛ زیرا توزیع دسترسی به شبکه‌های گوناگون بسیار متفاوت است هر کس می‌تواند از ارتباط‌های خود برای رسیدن به علاقه‌های خود استفاده کند، اما ارتباط‌های برخی افراد با ارزش‌تر از دیگران است. ملکی و همکاران در سال (۱۳۹۴) در مقاله‌ای تحت عنوان اولویت بندی شاخص‌های شهر خلاق با استفاده از مدل تحلیل شبکه ANP به این نتیجه رسیدند که شهر به عنوان محل شکل‌گیری خلاقیت، دانایی، صنایع خلاق و نوآور و اقتصاد دانایی در یک رویکرد ترکیبی در نظر گرفته شده است حرکت به سوی تحقق و ایجاد شهرهای خلاق راهکار اساسی برای حل این گونه بحران‌ها می‌باشد در این گونه شهرها با تأکید بر نخبگان و

متخصصین برنامه ریزی شهری، مدیریت شهری، شهرسازان و سایر علوم مربوطه، شهرها تبدیل به مکان جذاب برای مطالعه، محل کار و حفظ نخبگان شهر می‌گردد و با بهبود کیفیت دانشگاهها و مراکز علمی، کیفیت کار، کیفیت زندگی، سطح تحمل و شیوه زندگی می‌توان در این مسیر حرکت کرد. کلانتری و همکاران (۲۰۱۲)، به بررسی ارتقای کیفیت زندگی با توسعه فضاهای عمومی و جمعی به عنوان بستر شهر خلاق پرداختند نتایج این پژوهششان داد فضاهای عمومی با درگیر کردن مفاهیمی چون مشارکت، تنوع، سرزندگی، جذابیت، ارزش اقتصادی و هویت بخشی به عنوان موتور محرکه شهر خلاق عمل می‌کنند. ربانی خوراسگانی و همکاران (۱۳۹۰)، در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور به این نتیجه رسیده‌اند که شهر به عنوان محل شکل‌گیری خلاقیت، دانایی، صنایع خلاق و نوآور و اقتصاددانی در یک رویکرد ترکیبی در نظر گرفته شده است. و محور تمام موارد ذکر شده حضور سرمایه‌های انسانی خلاق و نوآرند، بنابراین محیط‌های شهری باید از شرایطی برخوردار باشند که بتوانند این سرمایه را جذب و حفظ نمایند و متغیرهای شهر خلاق عبارتند از کیفیت و مطلوبیت محل زندگی، برابری اجتماعی، سرمایه اجتماعی و.... ضرابی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای شهر خلاق) به این نتیجه دست یافته‌اند که رسیدن به توسعه پایدار شهری رابطه مستقیمی با حرکت آن شهر برای رسیدن به شهر خلاق دارد هدف از ساخت شهر خلاق، فکر کردن به محل سکونت خود به عنوان یک اثر هنری است که در آن شهروندان می‌توانند در ایجاد یک مکان مطلوب برای زندگی تعامل و همکاری داشته باشند. محسنی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای تحت عنوان بررسی نظریه شهر خلاق و ضرورت استفاده در برنامه ریزی شهری به این نتیجه رسیده دست یافته‌اند که پیشرفت در شهرهای معاصر در گرو خلاقیت داشتن شهروندان است. فضاهای معماری و شهرسازی یکی از عناصر مهم ایجاد خلاقیت در افراد هستند برنامه ریزی‌های شهری باید به گونه‌ای باشد که با ایجاد چنین مراکز زمینه را برای استفاده حداکثری از خلاقیت شهروندان ایجاد کند این پژوهش با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی بر آن است تا به مطالعه نظریه شهر خلاق بپردازد و با بیان و واکاوی آن به معرفی نمونه‌های موفق جهانی پرداخته و در نهایت به ارائه راهکارهایی برای انجام این نظریه در کشور بپردازد. پاپالو و میتلند (۲۰۱۴) در مقاله پیش بینی مناطق شهری خلاق، شرق شهر لندن پرداخته‌اند و در پایان به این نتیجه رسیده‌اند که غلظت صنایع خلاق فرصت‌های مصرف و انباشت سرمایه‌های فرهنگی را فراهم می‌کند و از حضور تولیدکنندگان خلاق و سایر بازدیدکنندگان خلاق برخوردار می‌شود که خود به عنوان جاذبه در نظر گرفته می‌شوند این مقاله نوعی از بازدیدکنندگان مناطق خلاق را توسعه می‌دهد و با بحث درباره مفهوم سرمایه گذاری فرهنگی بورديو در مورد یک چارچوب معاصر شهری به پایان می‌رسد. السا ویوانت (۲۰۱۳) در مقاله خود تحت عنوان خلاقیت در شهر: تناقضات شهری شهر خلاق به این نتیجه رسیده است که تفسیر اصلی شهر خلاق، نقش یک «کلاس خلاق» در توسعه اقتصادی محلی و نیاز آن به محیط غیرطبیعی شهری را احساس می‌کند. هدف آن تبدیل شهر به یک محیط شهری جذاب برای کسانی است که به توسعه اقتصادی محلی کمک می‌کنند صنایع شهر خلاق محدودیت‌هایی را ایجاد می‌کند که با استراتژی‌های شهری تناقض دارد بنابراین نیازهای صنایع خلاق و حرفه‌ای در اثر استراتژی‌های برنامه ریزی شهری دچار درگیری‌های می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

شهر ری یکی از شهرستان‌های استان تهران می‌باشد که از شمال به شهرستان تهران، از جنوب به شهرستان قم، از مشرق به شهرستان‌های پاکدشت و ورامین و از مغرب به شهرستان‌های اسلام‌شهر، رباط کریم، زرننده محدود می‌گردد و مساحت آن بالغ بر ۲۲۹۳ کیلومتر مربع است. شهر ری مرکز شهرستان ری است که بین مختصات جغرافیایی طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۲۶ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۳۶ دقیقه واقع شده است. ارتفاع این شهر از سطح دریا ۱۰۶۰ متر است. شهر ری در جنوب شرقی تهران و متصل به این شهر است به طوری که منطقه ۲۰ شهرداری تهران کاملاً در محدوده شهر ری قرار گرفته و مهم‌ترین بخش شهر ری را شامل می‌شود. فاصله ری تا مرکز شهر تهران حدود ۱۴ کیلومتر است. مختصات جغرافیایی شهر ری در حرم حضرت عبدالعظیم (ع) ۳۵ درجه و ۳۵ دقیقه و ۴۵ ثانیه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۲۶ دقیقه و ۱۵ ثانیه طول شرقی است.

شکل شماره ۱- محدوده منطقه مورد مطالعه منبع: پایگاه داده های علوم زمین

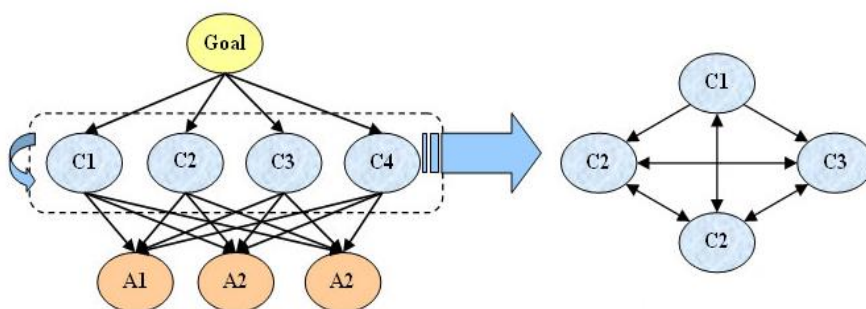
شکل شماره ۲- نقشه کاربری منطقه ۲۰ منبع: پایگاه داده های علوم زمین

روش پژوهش

روش‌های مختلف تحقیق علمی با وجود تشابهاتی که به دلیل ماهیت علمی‌شان با یکدیگر دارند، تفاوت‌های کلیدی نیز دارند و این بر عهده محقق است که متناسب با موضوع تحقیق و با در نظر گرفتن امکانات و محدودیت‌های پیشروی آن، از روش‌های مناسب بهره می‌گیرد در این تحقیق با توجه به موضوع پژوهش (واکاوای نقش عوامل تأثیر گذار در شهر خلاق جهت خلق فضاهای تعاملی شهری (مورد مطالعه: شهر ری)). از روش پیمایش استفاده شده است به لحاظ سطح مطالعه، در دو سطح توصیفی و تبیینی (توصیفی - تحلیلی) قرار دارد در واقع این پژوهش بر تاثیر عواملی چون (سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی) بر شهر خلاق تأکید دارد در ادامه به بررسی هر یک از این شاخص‌ها و رتبه بندی نواحی شهری ری پرداخته شده است در شهری پرداخته خواهد شد این تحقیق بر اساس وسعت مطالعه جزو تحقیقات پهنانگر (شهر ری) است و بر اساس معیار زمان، مقطعی می‌باشد تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزارهای آماری چون SPSS، و نرم افزار Super decision استفاده شده است در سطح توصیفی از جداول یک بعدی، درصد و فراوانی استفاده شده است همچنین در سطح استنباطی نیز برای آزمون فرضیات از آزمون‌های T-Test، تی دو نمونه مستقل، تحلیل مسیر، پیرسون و... استفاده گردیده است و برای رتبه بندی عوامل مؤثر بر تحقق شهر خلاق از مدل ANP بهره گرفته شده است.

فرایند تحلیل شبکه، Analytical Network Process¹

واژه ANP مخفف عبارت Analytical Network Process, ANP به معنی فرایند تحلیل شبکه است. فرایند تحلیل شبکه یا ANP یکی دیگر از تکنیک‌های تصمیم‌گیری است روش ANP تعمیم روش AHP است در مواردی که سطوح پایینی روی سطوح بالایی اثرگذارند و یا عناصری که در یک سطح قرار دارند مستقل از هم نیستند، دیگر نمی‌توان از روش AHP استفاده کرد تکنیک ANP شکل کلی‌تری از AHP است، اما به ساختار سلسله مراتبی نیاز ندارد و در نتیجه روابط پیچیده‌تر بین سطوح مختلف تصمیم را به صورت شبکه‌ای نشان می‌دهد و تعاملات و بازخوردهای میان معیارها و آلترناتیوها را در نظر می‌گیرد.

شکل شماره ۳- روابط بین معیارها در مدل ANP Source: Saati and Taky Zawa, 1986source1986

روابط درونی معیارها

بر اساس مدل بالا چهار معیار C1 تا C4 معیارهای اصلی تصمیم‌گیری را نشان می‌دهند در اینجا همانطور که در شکل بالا نشان داده شده است روابط بین معیارها نیز در نظر گرفته می‌شود.

¹ - Analytical Network Process

الگوریتم فرایند تحلیل شبکه روش ANP

روش تحلیل شبکه به تصمیم گیرنده اجازه ساخت یک شبکه به جای سلسله مراتب را می‌دهد. این امر امکان بررسی ارتباط داخلی بین عناصر رانیز ممکن می‌سازد. گره‌های موجود در این شبکه، معادل بامعیارها یا گزینه‌ها می‌باشند و شاخه‌هایی که این گره‌ها را به هم متصل می‌کنند نیز معادل بادرجه وابستگی آن‌ها به همدیگر می‌باشند. تعیین روابط موجود در ساختار شبکه‌ای یا تعیین درجه وابستگی‌های متقابل بین معیارها باهم و گزینه‌ها، مهم‌ترین کار روش تحلیل شبکه است. ارتباط و وابستگی می‌توانند به شکل ارتباط سطوح مختلف شبکه به صورت خارجی یا داخلی باشد. اهمیت نسبی هر عضو از مجموعه - در سطح مربوط به خود - مشابه روش تحلیل سلسله مراتبی به کمک مجموعه‌ای از مقایسه‌های زوجی انجام می‌پذیرد.

این فرایند مستلزم محاسبات زیر است:

ابتدا معیارهای اصلی براساس هدف به صورت زوجی مقایسه می‌شود W21 :

معیارهای اصلی براساس هر معیار به صورت زوجی مقایسه می‌شود W22 :

زیرمعیارهای هر معیار براساس آن معیار به صورت زوجی مقایسه می‌شود W32 :

مجموعه زیرمعیارهای موجود به صورت زوجی مقایسه می‌شود W33 :

گزینه‌ها بصورت زوجی براساس زیرمعیارها مقایسه می‌شوند

هدف معیارها زیرمعیارها

.	.	.	هدف
.	W ₂₂	W ₂₁	معیارها
W ₃₃	W ₃₂	.	زیرمعیارها

شکل شماره ۴- ساختار سوپر ماتریس نامتقارن در مدل ANP

Source: Saaty and Taky Zawa, 1986

در فرایند تحلیل شبکه‌ای، تمام خوشه‌ها و معیارها و زیر معیارها باهم در ارتباط و کنش متقابل هستند، بنابراین اهمیت و اولویت هر معیار و زیرمعیار از مقایسه زوجی به دست می‌آید. سپس برای تعیین اولویت‌های نهایی ۱ در یک سیستم که متأثر از وابستگی‌ها و روابط درونی است، بردارهای اولویت کوچک و اولیه، به تناسب در ستون‌های ماتریس وارد می‌شوند که این ماتریس، سوپرماتریس غیروزی نامیده می‌شود در نهایت با نرم‌افزار سوپردسیژن می‌توان اولویت نهایی شاخص‌ها و گزینه‌ها را بدست آورد.

یافته‌های پژوهش

به منظور بررسی شاخص‌های شهرخلاق، سرمایه اجتماعی و تأثیر اعتماد اجتماعی بر شهر خلاق و رتبه بندی نواحی شهر ری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق از دو دسته داده‌های اولیه و ثانویه بهره گرفته شده است که داده‌های اولیه

¹ - Global priority

شامل داده‌های حاصل از پرسشنامه و داده‌های ثانویه شامل داده‌های حاصل از سازمان‌های مربوطه در شهر ری می‌باشد.

یافته‌های توصیفی

برای تحلیل وضعیت شاخص‌های شهر خلاق در شهر ری به شاخص‌های چون اعتماد اجتماعی (شامل تعداد فرهیختگان و هنرمندان، تعداد دانشجویان، شاغلان دارای تحصیلات عالی و...)، نوآوری (شامل تعداد واحدهای تحقیق و توسعه، تعداد محققان و...) و شاخص‌هایی نظر این مورد توجه قرار می‌گیرند یکی از شاخص‌های شهر خلاق میزان مراکز آموزش عالی می‌باشد که در شهر ری ۵ مرکز آموزش عالی وجود دارد بیشترین تعداد آن در ناحیه ۲ (دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر ری) می‌باشد همچنین ناحیه ۷ فاقد هر گونه مرکز آموزش عالی می‌باشد اطلاعات مربوط به سایر شاخص‌های شهر خلاق در جدول (۱) ارائه شده است. همانطور که مشاهده می‌شود از لحاظ تعداد پارک و بوستان‌های شهری ناحیه ۲، از لحاظ مساجد ناحیه ۲ و ۵، از لحاظ سرای محله نواحی ۱ و ۲ و ۵، از لحاظ بقاء متبرکه ناحیه ۵ و از لحاظ تالار و رستوران ناحیه ۴ و ناحیه ۲ در بهترین وضعیت قرار دارند.

جدول شماره ۱- شاخص‌های شهر خلاق در شهر ری

ناحیه	تعداد پارک و بوستان‌های شهری	مساجد	سرای محله	بقاء متبرکه	رستوران/تالار
۱	۲۳	۲۴	۴	۱	۶
۲	۳۵	۲۵	۴	۳	۱۰
۳	۲۳	۱۵	۱	۲	۵
۴	۳۴	۱۷	۲	۱	۱۰
۵	۲۸	۲۵	۶	۵	۴
۶	۱۷	۱۹	۲	۲	۰
۷	۷	۱۶	۰	۱	۰

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول شماره ۲- ویژگی‌های دموگرافیک افراد پاسخ دهنده

جنسیت	سن	وضعیت تأهل	سطح تحصیلات	وضعیت اشتغال
مرد	۱۵-۲۵	مجرد	دکتر	بیکار
	۲۵-۳۵		فوق لیسانس	
زن	۳۵-۴۵	متأهل	لیسانس	شاغل
	۴۵-۵۵		فوق دیپلم	
	+۵۵		دیپلم	
			بی سواد	

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

یافته‌های استنباطی

شاخص‌های شهر خلاق و سنجش هر یک از آنها در منطقه ۲۰ (شهر ری)

زیرساخت‌های شهر خلاق متأثر از شبکه‌ای از تولیدکنندگان منطقه‌ای، بازار نیروی کار محلی یعنی کارگران دانش و کارگران خلاق که در یک منطقه استقرار دارند و می‌توانند در شکل‌گیری توسعه خلاقیت در شهر و منطقه اثر گذار باشند، و رقابت و همکاری بین مجموعه‌ای از شهرها که بتوانند عنصر خلاقیت را به منطقه و شهر تزریق کنند،

خواهد بود مباحث مطرح در این زمینه بیشتر مربوط به مناطق کلانشهری و شهرهای بزرگ است و هرچه قدر که از شهرهای بزرگتر دور می‌شویم بحث مربوط به خلاقیت، بیشتر به عناصر سنتی تا عناصر جدید ارتباط پیدا می‌کند، اما امروزه عناصر سنتی مانند جواهرآلات با وجود سنتی بودن می‌تواند به عنوان یک صنعت خلاقیت آفرین تأثیر خود را بر شکل‌گیری شهر خلاق بگذارد بنابراین و طبق مبانی نظری عوامل مختلفی در تحقق شهر خلاق تأثیرگذار هستند. در این پژوهش سعی خواهد شد این عوامل شناسایی شده و به طور خاص تأثیر سرمایه اجتماعی در تحقق شهر خلاق سنجیده شود مهم‌ترین شاخص‌های شناسایی شده طبق مبانی نظری عبارتند از: سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی. در ادامه به بررسی هر یک از این شاخص‌ها در منطقه ۲۰ (شهر ری) پرداخته خواهد شد.

سرمایه انسانی

برای سنجش سرمایه انسانی در سطح ذهنی و عینی در شهری از یک طیف ۶ گویه ایی استفاده شده است.

جدول شماره ۳ - آزمون *T-Test* برای شاخص سرمایه انسانی

گویه ها	میانگین آزمون = 3		مقدار t	درجه آزادی	sig	اختلاف میانگین	
	میانگین	مقدار t				حد پایین	میزان اختلاف در سطح ۰/۹۵
تعداد فرهیختگان و هنرمندان	2.88	-0.924	49	.360	-.120	-.38	.14
تعداد دانشجویان	3.40	3.055	49	.004	.400	.14	.66
شاغلان دارای تحصیلات عالی	2.96	-.389	49	.699	-.040	-.25	.17
تعداد نخبگان علمی	2.06	-8.122	49	.000	-.940	-1.17	-.71
مهاجرین وارد شده تحصیلات عالی	2.24	-5.261	49	.000	-.760	-1.05	-.47
میزان تراکم جمعیت	3.82	6.639	49	.000	.820	.57	1.07
سرمایه انسانی کل	2.8933	-1.234	49	.223	-.10667	-.2804	.0671

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۶

در سطوح سرمایه انسانی میان پاسنگویان نشان می‌دهد که شهری از لحاظ تعداد فرهیختگان و هنرمندان، تعداد دانشجویان، تعداد نخبگان و... با میانگین ۲/۸۹ در وضعیت مطلوبی قرار ندارد نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که با توجه به سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ متغیرهای تعداد فرهیختگان و هنرمندان (۰/۳۶۰) و شاغلان دارای تحصیلات عالی (۰/۶۹۹) نمی‌توان وضعیت حاصل از این متغیرها را به کل جامعه تعمیم داد و با توجه به سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ متغیرهای تعداد دانشجویان، تعداد نخبگان علمی، مهاجرین وارد شده برای تحصیلات عالی و میزان تراکم جمعیت می‌توان نتایج حاصل از نمونه مربوط به این متغیرها را به کل جامعه تعمیم داد در مجموع با توجه به سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ برای کل متغیرهای سرمایه انسانی نمی‌توان نتایج حاصل از نمونه مورد مطالعه را به کل جامعه تعمیم داد.

نوآوری

برای سنجش شاخص نوآوری در شهری از یک طیف ۶ گویه ایی استفاده شده است که شامل تعداد واحدهای تحقیق و توسعه، تعداد محققان واحدهای تحقیق و توسعه، تعداد اختراعات، تعداد پارک‌ها و مراکز رشد علم و فناوری، تعداد خوشه‌های صنعتی و فعالیت‌های تحقیق و توسعه می‌باشد.

جدول شماره ۴ - آزمون *T-Test* برای شاخص نوآوری

میانگین آزمون = 3		میانگین		مقدار t	درجه آزادی	sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح ۰/۹۵		گویه ها
حد بالا	حد پایین	حد بالا	حد پایین							
-۰.۹۰	-۱.۲۲	-۱.۰۶۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۱۳.۶۲۹	۱.۹۴	تعداد واحدهای تحقیق و توسعه			
-۰.۹۰	-۱.۲۲	-۱.۰۶۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۱۳.۶۲۹	۱.۹۴	محققان واحدهای تحقیق و توسعه			
-۱.۲۲	-۱.۶۲	-۱.۴۲۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۱۴.۲۹۴	۱.۵۸	تعداد اختراعات			
-۰.۴۱	-۱.۱۱	-۰.۷۶۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۴.۳۴۰	۲.۲۴	تعداد پارک‌ها و مراکز رشد علم			
-۰.۲۴	-۰.۹۲	-۰.۵۸۰	۰.۰۰۱	۴۹	-۳.۳۷۹	۲.۴۲	تعداد خوشه‌های صنعتی			
-۰.۷۹	-۱.۳۳	-۱.۰۶۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۷.۸۳۷	۱.۹۴	فعالیت‌های تحقیق و توسعه			
-۰.۸۰۵۸	-۱.۱۷۴۲	-۰.۹۹۰۰۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۱۰.۸۰۲	۲.۰۱۰۰	نوآوری کل			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

وضعیت شاخص نوآوری میان پاسخگویان نشان می‌دهد که شهرری از لحاظ شاخص نوآوری با میانگین ۲/۰۱ در وضعیت مطلوبی قرار ندارد این نتایج بازگو کننده این مساله است که شهرری از لحاظ تکنولوژی و نوآوری در علم و فناوری همانند سایر شهرهای کشور در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و نیاز است جهت دستیابی به شهر خلاق تلاش‌های بیشتری در این زمینه صورت گیرد.

سرمایه اجتماعی

برای سنجش شاخص سرمایه اجتماعی در شهرری از یک طیف ۵ گویه ایی استفاده شده است که شامل مشارکت اجتماعی، علاقه فراوان به جامعه، اعتماد اجتماعی، تعاون و همیاری و شرکت در شبکه روابط اجتماعی می‌باشد.

جدول شماره ۵ - آزمون *T-Test* برای شاخص سرمایه اجتماعی

میانگین آزمون = 3		میانگین		مقدار t	درجه آزادی	sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح ۰/۹۵		گویه ها
حد بالا	حد پایین	حد بالا	حد پایین							
-۰.۴۴	-۰.۳۸	-۰.۱۲۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۰.۹۲۴	۲.۷۸	مشارکت اجتماعی			
۰.۰۷	-۰.۴۳	-۰.۱۸۰	۰.۱۵۱	۴۹	-۱.۴۵۷	۲.۸۲	علاقه فراوان به جامعه			
-۰.۴۴	-۰.۸۸	-۰.۶۶۰	۰.۰۰۰	۴۹	-۶.۰۴۳	۲.۳۴	اعتماد اجتماعی			
۰.۱۲	-۰.۳۶	-۰.۱۲۰	۰.۳۲۲	۴۹	-۱.۰۰۰	۲.۸۸	تعاون و همیاری			
۰.۰۸	-۰.۳۲	-۰.۱۲۰	۰.۲۲۴	۴۹	-۱.۲۳۱	۲.۸۸	شرکت در شبکه روابط اجتماعی			
-۰.۰۹۴۷	-۰.۴۳۳۳	-۰.۲۶۴۰۰	۰.۰۰۳	۴۹	-۳.۱۳۳	۲.۷۴۰۰	سرمایه اجتماعی کل			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

وضعیت شاخص سرمایه اجتماعی میان پاسخگویان نشان می‌دهد که شهرری از لحاظ شاخص سرمایه اجتماعی با میانگین ۲/۷۴ در وضعیت مطلوبی قرار ندارد که از بین گویه‌های سرمایه اجتماعی گویه تعاون و همیاری و شرکت در شبکه روابط اجتماعی با میانگین ۲/۸۸ در بهترین وضعیت و گویه اعتماد اجتماعی با میانگین ۲/۳۴ در بدترین وضعیت قرار دارند با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ برای کل متغیرهای سرمایه اجتماعی (۰/۰۰۳) می‌توان نتایج حاصل از نمونه مورد مطالعه را به کل جامعه تعمیم داد. این نتایج بازگو کننده این مساله است که شهرری از لحاظ سرمایه اجتماعی همانند سایر شاخص‌ها در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و نیاز است جهت دستیابی به شهر خلاق تلاش‌های بیشتری در این زمینه صورت گیرد.

کیفیت زندگی

برای سنجش شاخص سرمایه اجتماعی در شهری از یک طیف ۶ گویه ایی استفاده شده است که شامل فرهنگ مردم شهری ری، جاذبه‌های گردشگری، اوقات فراغت، وضعیت زیست محیطی، وضعیت اقتصادی و کارآفرینی در شهر و وضعیت کالبدی می‌باشد.

جدول شماره ۶ - آزمون *T-Test* برای شاخص کیفیت زندگی

گویه ها	میانگین آزمون = 3	مقدار t	درجه آزادی	sig	اختلاف میانگین	میزان اختلاف در سطح ۰/۹۵
	میانگین				حد پایین	حد بالا
فرهنگ مردم شهری ری	2.94	-6.51	49	.518	-0.060	-0.25
جاذبه‌های گردشگری	4.14	10.660	49	.000	1.140	.93
اوقات فراغت	2.76	-1.769	49	.083	-.240	-.51
وضعیت زیست محیطی	2.10	-7.000	49	.000	-.90	-1.16
وضعیت اقتصادی	2.24	-6.014	49	.000	-.760	-1.01
وضعیت کالبدی	2.30	-5.081	49	.000	-.700	-.98
کیفیت زندگی	2.7467	-3.134	49	.003	-.25333	-.4158

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

وضعیت شاخص کیفیت زندگی میان پاسخگویان نشان می‌دهد که شهری از لحاظ شاخص کیفیت زندگی با میانگین ۲/۷۴ در وضعیت نامطلوبی قرار دارد که از بین گویه‌های کیفیت زندگی گویه فرهنگ مردم شهری ری با میانگین ۲/۹۴ در بهترین وضعیت و گویه وضعیت زیست محیطی با میانگین ۲/۱۰ در بدترین وضعیت قرار دارند با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ برای کل متغیرهای کیفیت زندگی (۰/۰۰۳) می‌باشد این نتایج بازگو کننده این مساله است که منطقه ۲۰ (شهری) از لحاظ کیفیت زندگی همانند سایر شاخص‌ها در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و نیاز است جهت دستیابی به شهر خلاق تلاش‌های بیشتری در این زمینه صورت گیرد.

رابطه بین متغیرهای تحقیق

برای دستیابی به رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردیده است. که در ادامه هر یک از آنها شرح داده خواهد شد.

رابطه بین همبستگی و انسجام اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق

فرضیه صفر و فرضیه مقابل متغیرهای همبستگی و انسجام اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق به شرح زیر می‌باشد.

H0: بین همبستگی و انسجام اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق رابطه معنادار وجود ندارد.

H1: بین همبستگی و انسجام اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۷ - همبستگی پیرسون بین همبستگی و انسجام اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق

همبستگی و انسجام اجتماعی	ضریب همبستگی پیرسون	سرمایه انسانی	نواوری	سرمایه اجتماعی	کیفیت زندگی
		.395**	.477**	.408**	.324*
سطح معناداری		.005	.000	.003	.022
تعداد		50	50	50	50

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

با توجه به جدول (۷) سطح معناداری بین همبستگی و انسجام اجتماعی و سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از ۰/۰۵ در منطقه کمتر می‌باشد بین همبستگی و انسجام اجتماعی و سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی منطقه شهر ری رابطه معناداری وجود دارد و با توجه به اینکه ضریب همبستگی برای متغیرهای سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی به ترتیب ۰/۳۹۵، ۰/۴۷۷، ۰/۴۰۸ و ۰/۳۲۴ می‌باشد می‌توان گفت که همبستگی مثبت می‌باشد یعنی با افزایش همبستگی و انسجام اجتماعی، میزان سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در منطقه ۲۰ (شهر ری) نیز افزایش پیدا خواهد کرد.

رابطه بین هنجارها و اعتماد اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق

فرضیه صفر و فرضیه مقابل رابطه بین متغیرهای هنجارها و اعتماد اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق به شرح زیر می‌باشد

H0: بین هنجارها و اعتماد اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق رابطه معنادار وجود ندارد

H1: بین هنجارها و اعتماد اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۸ - همبستگی پیرسون بین هنجارها و اعتماد اجتماعی با شاخص‌های شهر خلاق

کیفیت زندگی	سرمایه اجتماعی	نوآوری	سرمایه انسانی	ضریب همبستگی پیرسون	هنجارها و اعتماد اجتماعی
.665**	.565**	.591**	.436**		
.000	.000	.000	.002		سطح معناداری
50	50	50	50		تعداد

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

همان‌طور که در جدول (۸) مشاهده می‌شود با توجه به اینکه سطح معناداری بین هنجارها و اعتماد اجتماعی و سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی از ۰/۰۵ منطقه ۲۰ (شهر ری) کمتر می‌باشد و بین هنجارها و اعتماد اجتماعی و سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد با توجه به اینکه ضریب همبستگی برای متغیرهای سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی به ترتیب ۰/۴۳۶، ۰/۵۹۱، ۰/۵۶۵ و ۰/۶۶۵ می‌باشد می‌توان گفت که همبستگی مثبت می‌باشد یعنی با افزایش هنجارها و اعتماد اجتماعی، میزان سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی در منطقه ۲۰ (شهر ری) نیز افزایش پیدا خواهد کرد.

رابطه بین پیوند و اعتماد بین فردی با شاخص‌های شهر خلاق

فرضیه صفر و فرضیه مقابل رابطه بین متغیرهای پیوند و اعتماد بین فردی با شاخص‌های شهر خلاق به شرح زیر می‌باشد

H0: بین پیوند و اعتماد بین فردی با شاخص‌های شهر خلاق رابطه معنادار وجود ندارد

H1: بین پیوند و اعتماد بین فردی با شاخص‌های شهر خلاق رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۹ - همبستگی پیرسون بین پیوند و اعتماد بین فردی با شاخص‌های شهر خلاق

کیفیت زندگی	سرمایه اجتماعی	نوآوری	سرمایه انسانی	ضریب همبستگی پیرسون	پیوند و اعتماد بین فردی
-1.30	.303*	.295*	.254		
.368	.032	.038	.075		سطح معناداری
50	50	50	50		تعداد

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

همان‌طور که در جدول (۹) مشاهده می‌شود سطح معناداری بین پیوند و اعتماد بین فردی و نوآوری و سرمایه اجتماعی از ۰/۰۵ منطقه ۲۰ (شهر ری) کمتر می‌باشد و بین پیوند و اعتماد بین فردی و نوآوری و سرمایه اجتماعی رابطه معناداری وجود دارد با توجه به اینکه ضریب همبستگی برای متغیرهای نوآوری و سرمایه اجتماعی به ترتیب ۰/۲۹۵ و ۰/۳۰۳ می‌باشد در نتیجه همبستگی مثبت ارزیابی شده است یعنی با افزایش پیوند و اعتماد بین فردی، نوآوری و سرمایه اجتماعی نیز منطقه ۲۰ (شهر ری) افزایش پیدا خواهد کرد ولی سطح معناداری بین پیوند و اعتماد بین فردی و نوآوری و سرمایه اجتماعی از ۰/۰۵ بیشتر می‌باشد، نمی‌توان گفت که بین پیوند و اعتماد بین فردی و سرمایه انسانی و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد.

رابطه بین سرمایه اجتماعی و شهر خلاق

فرضیه صفر و فرضیه مقابل رابطه بین سرمایه اجتماعی و شهر خلاق به شرح زیر می‌باشد

H0: بین سرمایه اجتماعی و شهر خلاق رابطه معنادار وجود ندارد

H1: بین سرمایه اجتماعی و شهر خلاق رابطه معنادار وجود دارد.

جدول شماره ۱۰ - همبستگی پیرسون بین سرمایه اجتماعی و شهر خلاق

شهر خلاق	شهر خلاق	سرمایه اجتماعی
شهر خلاق	ضریب همبستگی پیرسون	1
سطح معناداری		.614**
تعداد		.000
		50
		50

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

همان‌طور که در جدول (۱۰) مشاهده می‌شود سطح معناداری بین سرمایه اجتماعی و شهر خلاق از ۰/۰۵ کمتر می‌باشد، می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی و شهر خلاق رابطه معناداری وجود دارد و با توجه به اینکه ضریب همبستگی برابر با ۰/۶۱۴ می‌باشد می‌توان گفت که همبستگی مثبت ارزیابی شده یعنی با سرمایه اجتماعی، شاخص‌های شهر خلاق نیز در منطقه ۲۰ (شهر ری) تحقق خواهد یافت.

تأثیرات مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر شهر خلاق

جهت بررسی تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر شهر خلاق با توجه به نظر کارشناسان از رگرسیون چندگانه استفاده گردیده است. هدف از تحلیل رگرسیونی، مشخص کردن سهم و تأثیر متغیرهای عمده پژوهش در تبیین و پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته است. در این پژوهش هدف این است که سنجیده شود که هر یک از معیارهای مورد بررسی تا چه اندازه در تحقق شاخص‌های شهر خلاق در منطقه ۲۰ (شهر ری) تأثیرگذار خواهند بود معیارهای وارد شده بر مدل به میزان ۴۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند

جدول شماره ۱۱ - میزان تبیین تغییرات متغیر وابسته به وسیله متغیرهای مستقل

ضریب همبستگی چندگانه	ضریب تبیین	ضریب تبیین تصحیح شده	اشتباه معیار	ضریب همبستگی چندگانه
1	.665a	.443	.406	.40721

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

همان‌گونه که در جدول تحلیل واریانس مدل رگرسیونی (جدول شماره ۱۱) مشخص است میزان سطح معناداری (Sig) تحلیل واریانس مدل رگرسیونی کمتر از میزان خطای قابل قبول (۰/۰۵) و برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشد و این نشان از آن دارد که دست کم یکی از متغیرهای مستقل با متغیر وابسته رابطه دارد.

جدول شماره ۱۲ - تحلیل واریانس مدل رگرسیونی بین متغیر وابسته و متغیرهای مستقل

مدل	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	کمیت F	سطح معناداری
اثر رگرسیونی	6.055	3	2.018	12.172	.000b
باقیمانده	7.628	46	.166		
کل	13.683	49			

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

نتایج حاصله از رگرسیون حاصله هم‌چنین نشان می‌دهد که با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ هنجارها و اعتماد اجتماعی و پیوند و اعتماد بین فردی در مدل تحقیق باقی مانده‌اند و متغیر همبستگی و انسجام اجتماعی از مدل نهایی برازش رگرسیونی حذف شده است، علت آن هم این است که میزان معناداری آن بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد.

جدول شماره ۱۳ - آماره‌های ضرایب مدل رگرسیونی متغیرهای مستقل پژوهش

مدل	ضرایب غیر استاندارد		ضرایب استاندارد شده		سطح معناداری
	B	Std. Error	Beta	t	
همبستگی و انسجام اجتماعی	-.113	.179	-.124	-.634	.530
هنجارها و اعتماد اجتماعی	.477	.134	.679	3.564	.001
پیوند و اعتماد بین فردی	.145	.068	.246	2.128	.039

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

میزان تأثیرگذاری هر یک از شاخص‌ها در تحقق شهر خلاق در منطقه ۲۰ (شهر ری) یکسان نمی‌باشد و همانگونه که ضریب استاندارد شده بتا در جدول شماره (۱۳) نشان می‌دهد شاخص هنجارها و اعتماد اجتماعی با ضریب ۰/۶۷۹ تأثیرگذاری بیشتری نسبت به شاخص پیوند و اعتماد بین فردی در تحقق شهر خلاق در منطقه ۲۰ (شهر ری) شهر دارند.

جدول شماره ۱۴ - نتایج سوپرماتریس غیروزی داده‌ها در مدل ANP

CLUSTER NODE LABELS				
معیارها	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	نوآوری	کیفیت زندگی
سرمایه اجتماعی	۰,۲۶۹۹۹۶	۰,۲۶۹۹۹۶	۰,۲۶۹۹۹۶	۰,۲۶۹۹۹۶
سرمایه انسانی	۰,۵۷۸۶۰۱	۰,۵۷۸۶۰۱	۰,۵۷۸۶۰۱	۰,۵۷۸۶۰۱
نوآوری	۰,۰۵۰۸۱۷	۰,۰۵۰۸۱۷	۰,۰۵۰۸۱۷	۰,۰۵۰۸۱۷
کیفیت زندگی	۰,۱۰۰۵۸۵	۰,۱۰۰۵۸۵	۰,۱۰۰۵۸۵	۰,۱۰۰۵۸۵

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

درواقع ستون‌های سوپرماتریس از چند بردار ویژه تشکیل می‌شود که جمع هر کدام از بردارها برابر یک است؛ اگرچه متناسب با بردارهای ویژه‌ای تشکیل که جمع هر کدام از بردارها برابر یک است اگرچه متناسب با بردارهای ویژه‌ای که در ستون وجود دارد، ممکن است جمع هر ستون سوپرماتریس اولیه بیش از یک می‌شود. برای آنکه از عناصر ستون مناسب با وزن نسبی‌شان فاکتور گرفته شود و جمع ستون برابر یک شود، هر ستون ماتریس استاندارد می‌شود در نتیجه ماتریس جدیدی به دست می‌آید که جمع هر یک از ستون‌های آن برابر یک خواهد بود این موضوع شبیه به زنجیره مارکوف است که جمع احتمالی همه وضعیت‌ها برابر یک است. ماتریس جدید، ماتریس وزنی یا ماتریس استوکاستیک گفته می‌شود به دلیل دشواری، پیچیدگی و احتمال زیاد خطا در محاسبات، باید از نرم‌افزارهایی مانند Super decision و Matlab برای به توان رساندن ماتریس استفاده کرد. در این پژوهش از نرم‌افزار Super decision برای به حد رساندن ماتریس وزنی استفاده شده است در نهایت وزن نهایی و اولویت بندی هر یک از زیرمعیارها استخراج می‌شود که در جدول ذیل آن را می‌توان مشاهده کرد در اینجا سرمایه انسانی با

ضریب نهایی ۰/۵۷۸۶ در رتبه اول قرار دارد و ضریب‌های سرمایه اجتماعی، کیفیت زندگی و نوآوری به ترتیب با ضرایب ۰/۲۷۰۰، ۰/۱۰۰۵۸ و ۰/۰۵۰۸۲ در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

جدول شماره ۱۵ - وزن نهایی و اولویت بندی شاخص‌های شهر خلاق

Limiting	Normalized By Cluster	Name
0.269996	0.270	سرمایه اجتماعی
0.578602	0.5786	سرمایه انسانی
0.050817	0.05082	نوآوری
0.100585	0.10058	کیفیت زندگی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول شماره ۱۶ - ماتریس بی‌مقیاس موزون

نواحی	سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	نوآوری	کیفیت زندگی
ناحیه یک	0.11023	0.215076	0.008843	0.032896
ناحیه دو	0.13778	0.286768	0.026529	0.054827
ناحیه سه	0.08267	0.143384	0.008843	0.021931
ناحیه چهار	0.11023	0.215076	0.017686	0.043862
ناحیه پنج	0.13778	0.35846	0.035373	0.054827
ناحیه شش	0.05511	0.071692	0.008843	0.021931
ناحیه هفت	0.02756	0.071692	0.008843	0.010965

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

جدول شماره ۱۷ - ایده آل ترین یا با الویت ترین و کم اولویت ترین شاخص‌ها

سرمایه اجتماعی	سرمایه انسانی	نوآوری	کیفیت زندگی	ایده آل‌ها
0.13778	0.35846	0.035373	0.054827	ایده آل مثبت
0.02756	0.071692	0.008843	0.010965	ایده آل منفی

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

برطبق جدول ذیل و متغیرهای انتخابی رتبه ۱ را از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق ناحیه ۵ شهری با میانگین ۱ بدست آورد. ناحیه ۲ شهر ری رتبه ۲، با میانگین ۰/۷۷۳ و رتبه ۳، با میانگین ۰/۵۲۷ را ناحیه ۴ شهر ری بدست آورد و همچنین ناحیه ۱ رتبه ۴، با میانگین ۰/۵۲۷، ناحیه ۳ رتبه ۵، با میانگین ۰/۲۸۷، ناحیه ۶ رتبه ۶، با میانگین ۰/۰۹۰، ناحیه ۷ رتبه ۷، با میانگین ۰/۰۰۰ و آخرین رتبه را کسب کرده است.

جدول شماره ۱۸ - نزدیکی نسبی هر گزینه با راه حل

ناحیه هفت	ناحیه شش	ناحیه پنج	ناحیه چهار	ناحیه سه	ناحیه دو	ناحیه یک
0.000	0.090	1.000	0.534	0.287	0.773	0.527
۷	۶	۱	۳	۵	۲	۴
رتبه						

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۶

برای شناخت بهتر مناطق از لحاظ برخورداری از شاخص‌های شهر خلاق و تعیین اولویت با عنایت به نتایج به دست آمده از مدل ANP نواحی در سه سطح برخوردار، نیمه برخوردار (متوسط)، فرو برخوردار (محروم) مورد سنجش قرار گرفت که نتایج به دست آمده به شرح زیر است:

نواحی ۵ و ۲ با ضریب بیش از ۰/۷۰۰ در سطح اول یعنی سطح برخوردار را به خود اختصاص دادند. نواحی چهار و یک با ضرایب بین ۰/۳۰۰ تا ۰/۷۰۰ در سطح دوم یعنی سطح نیمه برخوردار (متوسط) را به خود اختصاص

داده‌اند. نواحی سه، شش و هفت نیز با ضرایب کمتر از ۰/۳۰۰ در سطح سوم یعنی سطح فرو برخوردار (ضعیف) را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول شماره ۱۹ - رتبه بندی سطوح برخورداری نواحی منطقه ۲۰ (شهر ری) از لحاظ شاخصی شهر خلاق

ردیف	نواحی	ضریب اولیه	ضریب اولویت	میزان برخورداری
1	ناحیه پنج	1.000	≤ 0.700	برخوردار
2	ناحیه دو	0.773		
3	ناحیه چهار	0.534	$0.300 - 0.700$	نیمه برخوردار
4	ناحیه یک	0.527		
5	ناحیه سه	0.287	≥ 0.300	فروبرخوردار
6	ناحیه شش	0.090		
7	ناحیه هفت	0.000		

منبع: یافته های پژوهش، ۱۳۹۶

نتیجه گیری و پیشنهادات

وضعیت شاخص نوآوری میان پاسخگویان نشان می‌دهد که منطقه ۲۰ (شهر ری) از لحاظ شاخص نوآوری با میانگین ۲/۰۱ در وضعیت مطلوبی قرار ندارد منطقه ۲۰ (شهر ری) از لحاظ شاخص سرمایه اجتماعی با میانگین ۲/۷۴ در وضعیت مطلوبی قرار ندارد که از بین گویه های سرمایه اجتماعی گویه تعاون و همیاری و شرکت در شبکه روابط اجتماعی با میانگین ۲/۸۸ در بهترین وضعیت و گویه اعتماد اجتماعی با میانگین ۲/۳۴ در بدترین وضعیت قرار دارند. منطقه ۲۰ (شهر ری) از لحاظ شاخص کیفیت زندگی با میانگین ۲/۷۴ در وضعیت نامطلوبی قرار دارد که از بین گویه های کیفیت زندگی گویه فرهنگ مردم منطقه ۲۰ (شهر ری) با میانگین ۲/۹۴ در بهترین وضعیت و گویه وضعیت زیست محیطی با میانگین ۲/۱۰ در بدترین وضعیت قرار دارند و بین همبستگی و انسجام اجتماعی و سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد و با توجه به اینکه ضریب همبستگی برای متغیرهای سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی به ترتیب ۰/۳۹۵، ۰/۴۷۷، ۰/۴۰۸ و ۰/۳۲۴ می‌باشد یعنی با افزایش همبستگی و انسجام اجتماعی، میزان سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی منطقه ۲۰ (شهر ری) نیز افزایش پیدا خواهد کرد بین هنجارها و اعتماد اجتماعی و سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد ضریب همبستگی برای متغیرهای سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی به ترتیب ۰/۴۳۶، ۰/۵۹۱، ۰/۵۶۵ و ۰/۶۶۵ می‌باشد با افزایش هنجارها و اعتماد اجتماعی، میزان سرمایه انسانی، نوآوری، سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی نیز منطقه ۲۰ (شهر ری) افزایش پیدا خواهد کرد بین پیوند و اعتماد بین فردی و سرمایه انسانی و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد می‌توان گفت که سرمایه اجتماعی و شهر خلاق رابطه معناداری وجود دارد یعنی با سرمایه اجتماعی، شاخص های شهر خلاق نیز منطقه ۲۰ (شهر ری) تحقق خواهد یافت جهت بررسی تأثیر مؤلفه های سرمایه اجتماعی بر شهر خلاق باتوجه به نظر کارشناسان از رگرسیون چندگانه استفاده گردیده است معیارهای وارد شده بر مدل به میزان ۴۴ درصد از تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند میزان سطح معناداری (Sig) تحلیل واریانس مدل رگرسیونی کمتر از میزان خطای قابل قبول (۰/۰۵) و برابر با ۰/۰۰۰ می‌باشد و این نشان از آن دارد که دست کم یکی از متغیرهای مستقل با متغیر وابسته رابطه دارد. نتایج حاصله از رگرسیون حاصله هم‌چنین نشان

می‌دهد که شاخص هنجارها و اعتماد اجتماعی با ضریب $0/679$ تأثیرگذاری بیشتری نسبت به شاخص پیوند و اعتماد بین فردی در تحقق شهر خلاق در (شهری) دارند.

پیشنهادات

- پر کردن اوقات فراغت جوانان در سرای محلات، برگزاری جشن‌ها و ایجاد اشتغال برای تقویت هنجارها و اعتماد اجتماعی بین آنان در شهری.
- ایجاد فضاهای همگانی و تفریحی برای همه طبقات و توزیع عادلانه آنها در سطح منطقه در جهت تقویت انسجام و همبستگی بیشتر بین گروه‌های مختلف مردم در شهری.
- برگزاری جشنواره‌های فیلم و موسیقی با همکاری رسانه‌های ارتباطی برای بالا بردن سطح کیفیت زندگی مردم در شهری.
- ایجاد طرح‌های امن سازی محلات مسکونی در شهری به جهت افزایش اعتماد اجتماعی.
- مدیریت صحیح فضاهای همگانی با همکاری جوانان و نخبگان جامعه توجه به شاخص‌ها و زیرساخت‌های شهر خلاق در برنامه‌های آتی شهری.
- هویت بخشی به فضاها و محلات شهری با تأکید بر هنرهای بومی و صنایع دستی و ایجاد بازارچه‌های مربوط به آن برای تقویت ارتباطات و تعاون و همیاری بین مردم در شهری.
- درگیری تمامی ساکنین شهر چه دانشمندان، هنرمندان و چه شهروندان عادی در امور و فعالیت‌های خلاقانه در شهری.

منابع

- اقبال، ناصر؛ بیک بابایی، بشیر؛ عبدالمهدی، ولی حسین زاده، محمد و هندی، هوشنگ (۱۳۹۴)، بررسی شاخص‌های شکل‌گیری شهر خلاق (مطالعه موردی: کلانشهر تبریز)، فصلنامه نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، سال هشتم، شماره اول، صص ۷۹-۶۳.
- امینی قشلاقی، داوود (۱۳۹۵)، بومی سازی و تبیین شاخص‌های مکانی و فضایی شهر خلاق در کلان شهر تهران، رساله دکتری، دانشگاه پیام نور تهران.
- پوراحمد، احمد؛ حمیدی، اکبر؛ فرهادی، ابراهیم و حسین پور، مهدی (۱۳۹۵)، ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های ایجاد شهر خلاق در مناطق آزاد تجاری (مطالعه موردی: منطقه آزاد تجاری ارس)، مطالعات برنامه ریزی سکونت‌گاه‌های انسانی، سال یازدهم، شماره ۳۷، صص ۱۸-۱.
- خان سفید، مهدی (۱۳۹۱)، مدیریت شهری و شهر خلاق مجله منظر، (۱۹) ۹۵-۹۲.
- ربانی خوارسگانی، علی و همکاران (۱۳۹۱)، بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهرهای خلاق و نوآور. جغرافیا و توسعه، شماره، ۲۱، صص ۱۸۰-۱۵۹.
- ربانی خوارسگانی، علی و ادیبی، مهدی و ربانی، رسول و مؤذنی، احمد (۱۳۹۰)، بررسی نقش تنوع اجتماعی در ایجاد شهر خلاق نوآور، مجله جغرافیا و توسعه، شماره ۲۱، صص ۱۵۹-۱۸۰.
- ضرابی، اصغر و موسوی، میرنجف و باقری، علی (۱۳۹۳)، بررسی میزان تحقق‌پذیری شهر خلاق (مقایسه تطبیقی بین شاخص‌های توسعه پایدار شهری و معیارهای شهر خلاق)، مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، سال اول، شماره ۱.
- عمادزاده، مصطفی (۱۳۹۲)، اقتصاد آموزش و پرورش، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان، چاپ سی‌ام.

قابضی، روح الله (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر بهره‌وری سرمایه‌های انسانی در مراکز پژوهشی (مطالعه موردی: پژوهشگاه صنعت نفت)، دو فصلنامه نوآوری و ارزش آفرینی، سال اول، شماره ۸، بهار و تابستان.
کلانتری، بهرنگ و همکاران (۱۳۹۱) فضای جمعی و شهر خلاق مجله منظر، شماره ۱.
محسنی، پریسا و سلیمی پور، زهرا و نجفی احمد (۱۳۹۶). بررسی نظریه شهر خلاق و ضرورت استفاده در برنامه ریزی شهری، سومین کنفرانس سالانه بین‌المللی عمران، معماری و شهرسازی.
مختاری ملک آبادی، رضا؛ سقایی، محسن و ایمان، فاطمه (۱۳۹۳)، سطح بندی مناطق پانزده گانه شهر اصفهان از لحاظ شاخص های شهر خلاق با استفاده از مدل های برنامه ریزی منطقه ای، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال پنجم، شماره شانزدهم، صص ۱۲۰-۱۰۵.

ملکی، سعید و مرادی مفر، سمیرا و حسین زاده؛ اکبر (۱۳۹۴). اولویت بندی شاخصهای شهر خلاق با استفاده از مدل تحلیل شبکه ANP (مورد مطالعه: مناطق شهری ۱ و ۴ شهر زنجان)، شهر پایدار، دوره ۲، شماره ۱، صص ۷۸-۹۸.
میرنجف موسوی، حیدری، حسن و باقری کشکولی، علی (۱۳۹۱). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده مطالعه موردی شهر سردشت، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره پانزدهم، زمستان، صص ۱۲۲-۱۰۵.
نیری، ناصر، (۱۳۹۶)، تحلیلی بر شهر خلاق و بررسی تطبیقی شاخص های آن در مناطق پنج گانه شهر زاهدان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دانشکده جغرافیا و برنامه ریزی محیطی، گروه جغرافیای انسانی، رشته برنامه ریزی شهری، زاهدان.

- Carmona M., Claudio De M., and Leo H. (2008). Public space the management dimension. Rutledge.
Elsa, V. (2013). Creatives in the city: Urban contradictions of the creative city, City, Culture and Society Volume 4, Issue 2, June 2013, Pages 57-63.
Florida, R. (2008). Who's your city? How the Creative Economy is Making Where to Live the Most Important Decision of Your Life. New York, N.Y.: Basic Books.
Florida, R., Cities and creative class. Routledge. UAS, (2005). p54.
Grootaert, C., Narayan, D., Jones, V. N., & Woolcock, M. (2004). Measuring social capital. World Bank Working Paper, No. 18.
Ilaria P., Robert Maitland, A. (2014). Prosuming creative urban areas. Evidence from East London, Annals of Tourism Research Volume 44, January 2014, Pages 227-240
Landry, Ch. (2008). The Creative City. A Toolkit for Urban Innovators. 2nd. Edition. Near Stroud: Comedia.
Ratiu, D. (2013). Creative cities and/or sustainable cities: Discourse and practices, City, Culture and Society, Vol 4, 125-135.
Redaelli, E. (2011). Analyzing the "creative city" governance: Relational processes in Columbus,
Megone, C. (1990). The quality of life: Starting from Aristotle. In: Baldwin, S., Godfrey, C., Propper, C. (Eds.), Quality of Life: Perspectives and Policies. Biddles, London, pp. 28-41
Musterd, S., The Creative Cultural Knowledge City Some Conditions, Paper presented at the University of Kaiserslautern, 2010, p2.
Qurchy, m. (2012). creative city, perspective magazine, number 19, p 7.
UN-HABITAT., (2009). Urban governance index (UGI) a tool to measure progress in achieving good urban governance. Available in www.unhabitat.org.